

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Η ΓΥΦΤΟΠΟΥΛΑ

Γειτονοπούλαιο τινές ήσαν τόσο μοχθηραί (λέγομεν τας κατοικούσας τρία ή τέσσερα στάδια μακράν, διότι δεν υπήρχον άλλαι πλησιέστεραι), ώστε ουδ' ετόλμα ποτέ η Αϊμά να διαβή υπό τα παράθυρα αυτών. Η μία τούτων ήρκει να την ίδη, και παρευθύς εσάλπιζε σύναξιν. Εκτύπα τας παλάμας ως κώδωνα, ύψου ως σύριγγα την φωνήν, και ανέκραζε:

— Η γυφτοπούλα! Η γυφτοπούλα!

Από πού κρατάει η σκούφια της αινιγματικής γυφτοπούλας που τη λένε Αϊμά; Ποια η σχέση της με τον φιλόσοφο Γεώργιο Γεμιστό Πλήθωνα, ο οποίος οργανοματίζεται την αναβίωση του αρχαιοελληνικού πανθέου; Τι θα απογίνει ο κρυφά ερωτευμένος μαζί της Μάχτος;

Η γυφτοπούλα, τρίτο μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, είναι ίσως το πιο δημοφιλές έργο του. Δημοσιευμένη σε συνέχειες επί μήνες ολόκληρους στην εφημερίδα «Ακρόπολις» (21.4.1884 - 11.10.1884), γνώρισε μεγάλη επιτυχία, κερδίζοντας ευρύ αναγνωστικό κοινό.

Το έργο διαδραματίζεται στον Μυστρά, παραμονές της Άλωσης της Πόλης. Η υπέροχη γλώσσα του, η περίτεχνη πλοκή, η περιπετειώδης δράση και οι ολοκληρωμένοι χαρακτήρες του έργου εξηγούν γιατί η *Γυφτοπούλα* είναι το μυθιστόρημα του Παπαδιαμάντη που αγαπήθηκε περισσότερο.

Γιος του ιερέα Αδαμάντιου Εμμανουήλ και της Αγγελικής Εμμανουήλ, το γένος Μωραϊτή, η οποία καταγόταν από αρχοντική οικογένεια του Μυστρά, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης γεννήθηκε στη Σκιάθο, στις 4 Μαρτίου 1851. Στη γενέτειρά του τέλειωσε το δημοτικό σχολείο. Πραγματοποίησε τις γυμνασιακές του σπουδές μετ' εμποδίων εξαιτίας κυρίως της μεγάλης φτώχειας της οικογένειάς του. Τελικά, αποφοίτησε από το Βαρβάκειο Γυμνάσιο της Αθήνας το 1874. Έως το 1872 - οπότε ταξί-

δεψε στο Άγιο Όρος, όπου έμεινε μερικούς μήνες ως προσκυνητής - ολοκλήρωσε την (χαμένη) κωμωδία *Ο διοπτροφόρος* και ένα ποίημα αφιερωμένο στη μητέρα του. Από το 1873 και για περίπου δέκα χρόνια εργαζόταν ως οικοδιδάσκαλος στην Αθήνα για να κερδίζει τα προς το ζην. Το 1874 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, αλλά παρακολούθησε μαθήματα για μόνο δύο χρόνια. Το 1877 άρχισε να δημοσιεύει ανώνυμα άρθρα· δύο χρόνια αργότερα δημοσίευσε με την υπογραφή Α.Πδ. το πρώτο του μυθιστόρημα *Η μετανάστις* στην εφημερίδα «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως. Το 1881 δημοσίευσε το ποίημα *Δέσις* στο περιοδικό «Σωτήρ», εγκαινιάζοντας επίσημα πλέον την παρουσία του στα γράμματα με το όνομα Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Ένα χρόνο αργότερα η «Εφημερίς» τον προσέλαβε ως μεταφραστή· παράλληλα, στο περιοδικό «Μη χάνεσαι» δημοσιεύτηκε σε συνέχειες το μυθιστόρημά του *Οι Έμποροι των Εθνών*, με το ψευδώνυμο Μποέμ. Έως το 1885 συνέχισε να δημοσιεύει έργα του στην εφημερίδα «Ακρόπολις» (*Η γυφτοπούλα*, 1884) και στο περιοδικό «Εστία» (*Χρήστος Μηλιόνης*, 1885). Από το 1887 έως το 1891 συνεργάστηκε με την εφημερίδα «Εφημερίς», δημοσιεύοντας διηγήματα και λογοτεχνικές μεταφράσεις, μεταξύ των οποίων και το *Έγκλημα και τιμωρία* του Ντοστογιέφσκι. Από το 1902 έως το 1904 έμεινε στη γενέτειρά του, όπου αφοσιώθηκε στη μετάφραση. Το 1904 επέστρεψε στην Αθήνα. Ως μοναχική φύση, απέφυγε τους κύκλους των λογοτεχνών, σύχναζε στις λαϊκές αθηναϊκές συνοικίες, έψελνε στην εκκλησία του Προφήτη Ελισσαίου στο Μοναστηράκι. Το 1906 ο Γιάννης Βλαχογιάννης τον πήγε στο φιλολογικό καφενείο της Δεξαμενής· εκεί, φωτογραφήθηκε (για πρώτη φορά στη ζωή του) από τον Παύλο Νιρβάνα. Το Μάρτη του 1908 αρνήθηκε να παρευρεθεί στον εορτασμό για τα είκοσι πέντε χρόνια του στα Γράμματα στον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός» και στο τέλος του ίδιου μήνα έφυγε για τη Σκιάθο, όπου - τον Γενάρη του 1911 - πέθανε από πνευμονία. Μία μέρα νωρίτερα είχε πληροφορηθεί πως τιμήθηκε με το παράσημο του Αργυρού Σταυρού του Σωτήρος.

Ο Παπαδιαμάντης εις την αγαπημένην φενεδάκι τῆς Δεξαμενῆς, ὅπου ἐσυνῆθε

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή) κι από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη. Για να αποφευχθεί η σύγχυση όμοιων λέξεων, τονίζονται ορισμένες μονοσύλλαβες λέξεις, όπως, π.χ., τα αριθμητικά «έν», «είς», «έξ», ενώ μένουν άτονες οι αντίστοιχες προθέσεις· τονίζεται η αιτιατική του πληθυντικού αριθμού του αρσενικού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «ούς», για να διαφοροποιηθεί από το ουσιαστικό «ους» (=αυτί)· τονίζεται το αρνητικό μόριο «ού», ενώ μένει άτονη η γενική του ενικού αριθμού του αρσενικού και του ουδέτερου γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «ου»· τονίζεται η αιτιατική του πληθυντικού αριθμού του θηλυκού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «άς», για να διαφοροποιηθεί από το προτρειπτικό «ας»· τονίζεται η ονομαστική του ενικού αριθμού των ερωτηματικών αντωνυμιών «τίς» και «τί», ενώ μένουν άτονες, αντίστοιχα, οι αναφορικές αντωνυμίες «τις» και «τι»· τονίζεται η αιτιατική του ενικού αριθμού του αρσενικού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «όν», για να διαφοροποιηθεί από το ουδέτερο γένος της μετοχής ενεστώτα του ρήματος «ειμί», «ον»· κ.ο.κ.

Η παρούσα έκδοση της Γυφτοπούλας του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη σέβεται απολύτως την ορθογραφία της εποχής της.

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

2

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η ΓΥΦΤΟΠΟΥΛΑ

πεζογραφία

Επιμέλεια σειράς: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Βασίλης Γεωργίου*

Διόρθωση: *Δέσποινα Ζηλφίδου*

Στο εξώφυλλο: *Φιλολογικαί αναμνήσεις του Στεφ. Στεφάνου: «Ο Παπαδιαμάντης», εφημ. «Αθηναϊκά Νέα», 10.2.1936, σελ. 3*
[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

Εφημερίδα «Ακρόπολις», 21 Απριλίου – 11 Οκτωβρίου 1884

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Η γυφτοπούλα, Εκδοτικός οίκος Γ. Φέξη, 1912

ISBN: 978-960-503-242-5

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	10
Η γυφτοπούλα	16
Πρόλογος	20

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α΄ Η ικέτης	51
Β΄ Καπνοί και σκωρίαί	64
Γ΄ Η συνάντησις	74
Δ΄ Αι γειτονοπούλαι	83
Ε΄ Η μαντεία	96
ΣΤ΄ Αι παραγγελίαί	107
Ζ΄ Αι συμφωνίαί	121
Η΄ Δισταγμοί	133

Θ'	Τα όνειρα του Μάχτου	157
Γ'	Αι οδοιπορίαί	165
ΙΑ'	Μήτηρ και υιός	180
ΙΒ'	Αι δύο πληγαί	188
ΙΓ'	Η αγορά και η πώλησις	202
ΙΔ'	Η φυγή	221
ΙΕ'	Η δίωξις	239

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Α'	Ιστορική παρέκβασις	254
Β'	Το άντρον	265
Γ'	Τα μυστήρια	281
Δ'	Τα ψεύδη του Τρέκλα	292
Ε'	Τα εν τω μοναστηρίω	308
ΣΤ'	Ο μοναστικός βίος	324
Ζ'	Η Σιξιτίνα	348
Η'	Ιππόται και πειραταί	371
Θ'	Τα έργα της νυκτός	406
Γ'	Το αντικλείδιον	423
ΙΑ'	Φίλος αντί φίλου	435
ΙΒ'	Μαθήματα συλλαβισμού	444
ΙΓ'	Γραφή καθ' υπαγόρευσιν	458
ΙΔ'	Ο ψευδής Μάχτος	471

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Α΄	Υπέρ βωμών και εστιών	484
Β΄	Το προσωπείον της νυκτός	488
Γ΄	Δύο εχθροί	497
Δ΄	Νυξ εν τη ερημία	503
Ε΄	Κατόπιν εορτής	519
ΣΤ΄	Το πένθιμον τέλος	533
Ζ΄	Η παραμονή	547
Η΄	Η αποπλάνησις	560
Θ΄	Ψήγματα ευτυχίας	573
Ι΄	Ουδέν καινόν	582
	Κεφάλαιον ιδιόγραφον	589
ΙΑ΄	Ο τελευταίος φθόγγος	607
	Επίλογος	634

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης
και η αναζήτηση της αυθεντικής ζωής

Η ζωή και η μορφή του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (Σκιάθος, 1851-1911), όπως μας έχουν παραδοθεί από μαρτυρίες των συγχρόνων του, του Παύλου Νιρβάνα, του Γεράσιμου Βώκου, του Γεωργίου Φιλάρετου κ.ά., απεικονίζουν έναν συγγραφέα που δεν του άρεσαν οι μεγάλες μετακινήσεις. Εκτός από μία και μοναδική, πολύμηνη παραμονή του στα μοναστήρια του Αγίου Όρους, όπου πήγε την άνοιξη του 1870, συνοδύοντας έναν παιδικό του φίλο που έγινε μοναχός, κανένα άλλο μεγάλο ταξίδι του δεν μας είναι γνωστό. Από το 1869, όταν ήρθε να μείνει στην Αθήνα, η διαδρομή που ακολουθούσε από και προς τη Σκιάθο γινόταν μέσω του Πειραιά, με ενδιάμεσους σταθμούς τη Χαλκίδα και τη Σκόπελο.

Η ιδιοσυγκρασία αλλά και οι γενικότερες αντιλήψεις του για την κοινωνία προδίδουν έναν άνθρωπο εσωστρεφή, που αισθανόταν ασφαλής μόνο σε περιβάλλοντα τα οποία ένιωθε δικά του. Είτε στο νησί όπου γεννήθηκε και πέρασε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια, είτε στην Αθήνα από τις φτωχικές συνοικίες και γειτονιές της οποίας ενσυνείδητα δεν ξέφυγε ποτέ. Ο Παπαδιαμάντης ήταν μανιώδης περιπατητής, και με τα αθηναϊκά πεζά του σχηματίζεται ένας χάρτης της πόλης, όπως ήταν στα τέλη του 19ου αιώνα. Αλλά τόσο η μνήμη και η φαντασία του ως συγγραφέα όσο και το βλέμμα του ως παρατηρητή ήταν στραμμένα στον λιτό, ασκητικό αλλά και γεμάτο πάθη κόσμο της αγροτικής ή της ημιαστικής ζωής της πόλης. Αυτός ο ηττημένος, περιθωριακός κόσμος – ωστόσο παραστημένος με μεγάλη θερμότητα, αγάπη και λυρική διάθεση – βρήκε έκφραση και στα περισσότερα από τα 170 διηγήματά του. Ήταν το λογοτεχνικό είδος που υπηρέτησε απαρέγκλιτα από το 1887 έως τον πρώιμο θάνατό του, σε ηλικία εξήντα ετών, στην ιδιαίτερη πατρίδα του.

Τρίτο παιδί της πολυμελούς οικογένειας του παπά Αδαμάντιου Εμμανουήλ, από το όνομα και την

ιδιότητα του οποίου εμπνεύστηκε το δικό του ψευδώνυμο, ο Παπαδιαμάντης ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στη Βαρβάκειο. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή, αλλά λόγω μεγάλων οικονομικών δυσχερειών την εγκατέλειψε και προτίμησε να μάθει μόνος του αγγλικά και γαλλικά, με σκοπό να απασχοληθεί ως μεταφραστής σε εφημερίδες της εποχής. Ακόμα και σήμερα δεν γνωρίζουμε το πλήθος των μεταφράσεών του, καθώς πολλά από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα παρέμειναν ανώνυμα, κάποια με τα αρχικά του και ορισμένα άλλα με ψευδώνυμα.

Εκτός από τις μεταφράσεις του που δημοσιεύονταν σε καθημερινές συνέχειες, σύμφωνα με την τότε τακτική των εφημερίδων και των περιοδικών, σε μορφή καθημερινών επιφυλλίδων πρωτοπαρουσιάστηκαν και τα τρία μυθιστορήματά του: *Η μετανάστις* («*Νεολόγος*» Κωνσταντινούπολης, 1880), *Οι Έμποροι των Εθνών* («*Μη χάνεσαι*», 1882-1883), *Η γυφτοπούλα* («*Ακρόπολις*», 1884). Το ίδιο συνέβη και με ένα τέταρτο, πιο σύντομο πεζό του, τη νουβέλα *Χρήστος Μηλιόνης* (περ. «*Εστία*», 1885).

Όπως όλοι οι συγγραφείς επιφυλλιδικών μυθιστορημάτων, Έλληνες και ξένοι, έτσι και ο

Παπαδιαμάντης είναι εύλογο ότι δεν μπορούσε παρά να παίρνει υπόψη του το γούστο και τις προτιμήσεις των αναγνωστών της εποχής εκείνης. Τα θέματα, η πλοκή, οι καταστάσεις, οι περιπέτειες των τριών πρώτων μεγάλων ιστοριών του μας κάνουν να υποθέσουμε ότι για να γίνουν ευκολότερα δεκτές τις ταίριαξε, με τον δικό του βέβαια τρόπο, με τα πρότυπα των λαϊκών ρομαντικών αφηγήσεων που ήδη είχαν επιτυχία στο ευρύ κοινό. Όμως, σκοπεύοντας όχι μόνο στην απλή τέρψη και στη συγκίνηση των αναγνωστών του αλλά επίσης στον πλουτισμό των γνώσεων και στην ηθική τους διάπλαση, συνδύαζε πάντοτε το παραμυθητικό με το στοχαστικό, το μύθο με το ιστορικό γεγονός, την απίθανη σύμπτωση και την ερωτική έξαρση με την έμμεση νουθεσία.

Από τα τρία μυθιστορήματά του, Η γυφτοπούλα είναι ίσως το πιο δημοφιλές. Μετά την τμηματική δημοσίευσή του το 1884 στην εφημερίδα «Ακρόπολις», εκδόθηκε αυτοτελώς το 1912 από τις Εκδόσεις Φέξη. Όπως και στη Μετανάστιδα ή στους Εμπόρους των Εθνών, ο Παπαδιαμάντης διάλεξε να στήσει τη μυθοπλασία του σε μια εποχή αρκετά μακρινή, τόσο από τα δικά του διώματα όσο και από τα διώματα

των αναγνωστών του. Ωστόσο, γεγονός είναι ότι και σ' αυτό το έργο του περνάει έντεχνα τις κοσμοθεωρητικές του αντιλήψεις, την αντίθεσή του στην κρατική και εκκλησιαστική εξουσία της Δύσης, την ανησυχία του για τη φθορά του Ελληνισμού και την καταστροφή του κοινοτικού χαρακτήρα της αγροτικής κοινωνίας. Έτσι, την αγωνία του για την ύπαρξη ή όχι της ιστορικής μας συνέχειας τη μέτεφερε σε μια άλλη χρονική διάσταση, σε μια εποχή εξαιρετικά κρίσιμη, όπως είναι τα χρόνια που προηγήθηκαν της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης. Μπορεί ο αναγνώστης να καταλαβαίνει από τις περιγραφές και τις συζητήσεις ότι το μυθιστόρημα εκτυλίσσεται την εποχή της διάλυσης και της τελικής πτώσης της βυζαντινής αυτοκρατορίας, όμως η πλοκή του τοποθετείται στην Πελοπόννησο, στον Μυστρά των Παλαιολόγων, από όπου ας μην ξεχνάμε ότι ήταν η καταγωγή της μητέρας του Παπαδιαμάντη. Στον Μυστρά από τη μια μεριά αναπτύσσεται η ερωτική ιστορία της γυφτοπούλας Αϊμάς, μιας αινιγματικής νεαρής με ακόμα πιο αινιγματικό παρελθόν, και του Μάχτου, ενός νεαρού γύφτου. Ενώ από την άλλη, η ιστορία αυτή του απόλυτου πάθους συνδέεται πραγματολογικά με μια

άλλη ιστορία απόλυτου, ιδεολογικού πάθους: την οξύτατη αντιπαράθεση του Πλήθωνα Γεμιστού με τον μαθητή του, Βησσαρίωνα. Ή, διαφορετικά, με τη σφοδρή και, όπως αποδείχθηκε, αιματηρή σύγκρουση της ουτοπικής, ρομαντικής θεωρίας του Πλήθωνα (ο οποίος οραματιζόταν την αναδίωξη του αρχαιοελληνικού πανθέου και της κλασικής παράδοσης) με τον πραγματισμό του Βησσαρίωνα (που έβλεπε ως μόνη διέξοδο την υποταγή στην παπική εξουσία). Η σύγκρουση αυτή, που είναι βέβαιο ότι ενδιέφερε και τον ίδιο τον συγγραφέα, ως διαχρονική αντίθεση του Ελληνισμού και της Δύσης, δεν τον περιόρισε στα ιστορικά δεδομένα. Πράγματι, ο αναγνώστης θα βρει στη Γυφτοπούλα μερικές από τις γλαφυρές, τυπικά παπαδιαμαντικές περιγραφές της ελληνικής φύσης, εικόνες υποβλητικές που προαναγγέλλουν την ποιητική ματιά του τοπίου, η οποία και θα τελειοποιηθεί περισσότερο στα κατοπινά διηγήματα του συγγραφέα.

Αλέξης Ζήρας

Η ΓΥΦΤΟΠΟΥΛΑ

Ημέραν τινά βοσκός τις απώλεσεν επί των ορέων της Λακωνικής ερίφιόν τι εκ της αγέλης του. Αναζητών αυτό μεταξύ των φαράγγων και δρυμών, έφθασεν εις κρημνώδες τι μέρος, δι' ου δεν είχεν άλλοτε διαβή, και παρατήρησεν ότι το έδαφος εκρότει υποκώφως υπό τους πόδας του. Ερευνήσας μετά προσοχής ανεκάλυψε θαθείαν οπήν κρυπτομένην υπό τινάς θάμνους. Έρριψε λίθον και μόλις ήκουσε τον κρότον της πτώσεως. Ο πυθμήν δεν ήτο ορατός ένεκα του σκοτους. Ο βοσκός ήτο τολμηρός, εξετύλιξε το σχοινίον, όπερ έφερε περί την οσφύν διά σκοπούς χρησίμους εις το επάγγελμα, και προσέδεσε λίαν σφιγκτώς την άκρην αυτού εις τον κορμόν σχοίνου, το δε μήκος του σχοινίου κατεδίδασεν εις το βάθος τής οπής.

Είτα, πτύσας εις τας παλάμας του και τρίψας προς αλλήλας τας χείρας, εκρεμάσθη εις το βάθος του κοιλώματος, κρατών ηρέμα το σχοινίον. Ότε έφθασεν εις τον πυθμένα, εξέβαλεν εκ του κόλπου του τον πυρίτην λίθον, τον χάλυδα και την ίσκαν και ήναψε δάδα. Ερευνών εις τα υποχθόνια εκείνα σκότη, εύρε δύο ή τρία αγάλματα θεών, τον Απόλλωνα, την Έραν και τον Δία. Δεν εγίνωσκε την αξία των, αλλά παρετήρει περιέργως αυτά. Είτα ανεκάλυψε την κυρίαν είσοδον του σπηλαίου και εξήλθεν εις το φως, χωρίς πλέον να λάβη ανάγκην τής διά του σχοινίου αναρριχήσεως. Ταύτα συνέβησαν περί τα μέσα τής παρελθούσης εκατονταετηρίδος.

Τα τρία αγάλματα ήσαν εκ των περικαλλεστάτων, όσα παρήγαγε ποτέ η αρχαία τέχνη. Αγνοώ ποία μαύρα πελάγη διέπλευσαν και εις ποίον μουσείον τής Εσπερίας διεπεραιώθησαν τα κειμήλια ταύτα. Αν κατωρθώθη να μείνωσιν επί του πατρίου εδάφους, θα ήτο τούτο αναμφιδόλως το ύστατον θαύμα των ταλαιπώρων εκείνων θεών.

Το σπήλαιον υπήρξε κατοικία του τελευταίου των Ελλήνων φιλοσόφων, του οψίμου αναμορφωτού τής ΙΕ' εκατονταετηρίδος. Περιέργον είναι ότι η περί του

σπηλαίου τούτου παράδοσις δεν απώλετο, ενώ το σπήλαιον αυτό ήτο άγνωστον μέχρι της τυχαίας ανακαλύψεως αυτού. Υποθέτω ότι η παράδοσις ανεγεννήθη εκ της τέφρας της κατά τον προλαβόντα αιώνα, αφού πρότερον επί μακρούς χρόνους είχε ταφή. Πιθανώτερον δε μοι φαίνεται ότι η δευτέρα παράδοσις διαφέρει της αρχαιοτέρας. Όπως και αν έχη τούτο, φίλος τις συνέλεξεν εκ του στόματος των περιοίκων αγροτών πληροφορίας τινάς περί της παραδόσεως. Εφιλοτιμήθη δε να μοι χορηγήση τας σημειώσεις του, υπό τον όρον να μη μνημονεύσω το όνομα αυτού εν τη παρούση εκδόσει. Αλλ' όμως δεν δύναται να μοι απαγορεύση και την δημοσίαν έκφρασιν της ευγνωμοσύνης μου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εάν ο Ιωάννης Βράγγης είχε προλάβει να αρπάσει από των χειρών του Δαρώτα την φλοκάτα, ην είχε δανεισθή όπως φέρη προς τον κύριόν του, και με τόσην τέχνην τού αφείλεν εκείνος, διαλαθών την ουχί λίαν εντεταμένην προσοχήν του, δεν ήθελεν υποστή την απώλειαν ταύτην, εφ' η ουδέποτε έμελλε να παρηγορηθή.

Αλλ' ήτο πεπρωμένον εις το αγαθόν τούτο πλάσμα· να χάνη τα πάντα και μηδέν να κερδίζη εις τον πλάνον τούτον κόσμον. Η δανεισθείσα και ανάρπαστος γενομένη φλοκάτα δεν ήτο το μόνον, όπερ ποτέ απώλεσε. Μεταξύ των άλλων απωλειών του ατυχούς πρέπει να καταλογισθώσι μία αμνάς, έν δίκρανον, μία δαμασκηνή σπάθη, τέσσαρα υποκάμισα, εις

όνος, έν ζεύγος περικνημίδων και είς αγρός, ο μόνος κληροδοτηθείς αυτώ υπό του πατρός του, επί ποινή αφορισμού, αν δεν έμελλε να φανή άξιος όπως διατηρήση αυτόν. Άλλως δε κατά τον καιρόν εκείνον ουδείς ήτο κτήτωρ του ιδίου αυτού αγρού, ουδέ κάτοχος των πεδίων του. Η γη δεν ανήκεν εις τους κατοίκους αυτής. Τα μεν παράλια περιήρχοντο αμοιβαδόν εις την κατοχήν των πειρατών και των τολμηρών τυχοδιωκτών παντός είδους, τα δε μεσόγεια ανήκον εις τους τιμαριούχους και εις τους άρχοντας.

Δυστυχώς, την ημέραν εκείνην είπερ ποτέ, ήτο λίαν ανιαρά εις τον Βράγγην η απώλεια της καπότας. Διότι είχε πεμφθή επίτηδες δι' αυτήν παρά του κυρίου του, και αν επέστρεφε με κενάς χείρας, πολύ ήθελε τον λυπήσει. Από της πρωίας της προτεραίας, προ της ανατολής του ηλίου, καθ' ην στιγμήν της ηούς τα ρόδα διεχύνοντο εις τον αιθέρα, ο γέρων Γάρμπος, παλαιός πολέμαρχος, όστις είχε διέλθει τον βίον του συναθροίζων μισθωτούς στρατιώτας, όπως αγωνίζεται μετ' αυτών, οτέ μεν συμμαχών με τους Τούρκους ή με τους Βενετούς, οτέ δε με τους Φράγκους ή με τους Έλληνες, είχεν εγερθή εκ της σκληράς στρωμνής του και κράξας τον Βράγγην, παλαιόν σύντροφόν του, τω είπεν:

— Όλην την νύκτα εσυλλογιζόμενη δι' αυτό, αλλά τέλος το ηύρα.

— Και τί ηύρες, αφέντη; τω είπεν ο Βράγγης.

— Σηκώσου γρήγορα.

— Είμαι όρθιος, αφέντη.

— Ετοίμασε το άλογόν σου, παιδί μου.

— Αλλά δεν έχω άλογον, είπε μετ' απορίας ο Βράγγης.

— Δεν πειράζει, πηγαίνεις με τους πόδας σου.

— Και με τας χείρας μου, αν ήτο τρόπος.

— Να υπάγης γρήγορα να εύρης τον παλαιόν μου φίλον τον Λιμπέρην.

— Είναι εννέα ωρών δρόμος, είπεν απηλπισμένος ο Βράγγης.

— Δεν βλάπτει, τον παίρνεις δι' επτά ώρας.

— Και τί θα κάμω;

— Να του είπης...

— Τί;

— Να σου δώση την φλοκάταν του...

— Την φλοκάταν του;

— Ναι.

— Να την κάμω τί;

— Να μου την φέρης.

Ο Βράγγης εκρέμασε τας χείρας περί τα πλευρά, και το ήθος του ήτο πλήρες ερωτημάτων και αποριών. Ο γέρον Γάρμπος, δικαιολογούμενος μάλλον προς εαυτόν ή απαντών εις τας ερωτήσεις του συντρόφου του, είπε μετ' εμφάσεως:

— Αλλά συ είσαι ανόητος, δεν σκέπτεσαι τίποτε πλειότερον από τα μυαλά σου. Δεν ηξεύρεις λοιπόν ότι αύριον φθάνει ο κόμης, και θα παρουσιασθώ εις αυτόν να του ζητήσω την άδειαν να στρατολογήσω! Και πώς θα παρουσιασθώ εις αυτόν χωρίς φλοκάτα;...

— Αλλ' η γενναιότης σας με συγχωρεί να της ενθυμίσω, δεν στερείται μόνον την φλοκάτα, είπε δειλώς ο Βράγγης. Η γενναιότης σας δεν έχει ούτε στολήν καθαράν, ούτε θώρακα, ούτε υποκάμισον...

— Ανόητε, και δεν ηξεύρεις ότι η τάξις απαιτεί να είμαι κομβωμένος, όταν θα παρουσιασθώ; Πού θα ίδη ο κόμης αν θα έχω θώρακα ή υποκάμισον; Η φλοκάτα τα σκεπάζει όλα.

— Υπομονή, είπεν αποφασιστικώς ο Βράγγης.

— Λοιπόν, μη χάνης καιρόν.

Ο Βράγγης εκρέμασεν επ' ώμου την πήραν του, έλαβεν εις την χείρα την ράβδον, έκαμε το σημείον

τού σταυρού, και ήρχισε την οδοιπορίαν. Διήλθεν εις οκτώ ώρας τεσσαράκοντα περίπου μιλίων οδόν, και έφθασεν εις το άλλο άκρον της νήσου, όπου κατώκει ο γέρων Λιμπέρης, διάσημος εις τα χρονικά της Ρόδου, διότι ήτο ο μόνος όστις διεπραγματεύθη εξ αρχής προς τους Τούρκους χωρίς να παραβή και τον προς τους ιππότας της νήσου όρκον πίστεως. Ο ατυχής Βράγγης έχων την γλώσσαν έξω των χειλέων κρεμαμένην, επαρουσιάσθη προς αυτόν και τω μετεβίβασε την παραγγελίαν του κυρίου του. Ο Λιμπέρης, ού μόνον δεν δυσηρεστήθη διά το αίτημα, αλλ' εμακάρισεν εαυτόν διότι τόσον μικρόν πράγμα εζήτουν παρ' αυτού. Ήξευρεν ότι ο Γάρμπος δεν ηστέιζετο, και αν σήμεραν εδυστύχει, ηδύνατο άλλην τινά ημέραν να οπλίση δέκα ή δώδεκα τολμητίας, και να του τα κάμη θάλασσα.

Την αυτήν όμως διάκρισιν δεν έδειξε και ο ημίγυμνος Δαρώτας, κλέπτης εκ γενετής, επιτήδειος αλήτης, όστις παρεμόνευε τους διαβάτας και ηλάφρυνε πολλάκις αυτούς, αν είχαν φορτίον τι, όπερ έκρινε δυσανάλογον προς τους ώμους των. Ιδών τον Βράγγην διερχόμενον και φέροντα επί των ώμων την περίφημον φλοκάταν, ήτις ήτο προωρισμένη να καλύψη

το ατημέλητον διασήμευ πολεμάρχου και παραστήση αυτόν ευπρεπή εις τας όψεις του κόμητος, του μέλλοντος να καταπλεύση την επιούσαν μετά τού υπ' αυτόν στόλου και κομίση την ευδαιμονίαν εις τους κατοίκους της Ρόδου, ιδών την ατονίαν, μεθ' ης εβάδιζεν ο Βράγγης, ενόησεν ότι ήτο κεκμηκώς, και συμπεράνας ότι έμελλε να σταθή μετ' ολίγον όπως αναλάβη δυνάμεις παρηκολούθησε μακρόθεν αυτόν. Τω όντι ο Βράγγης, ως εξήλθεν εκ της κώμης, εστάθη παρά τινά πηγήν εντός ρεύματος, υπό την σκιάν των πλατάνων και ήκουε τον μελαγχολικόν ψίθυρον του ρύακος, όπου εσχηματίζετο και καταρράκτης αρκούντως υψηλός. Εξέβαλεν εκ της πήρας τεμάχιον ξηρού άρτου, έβρεξεν αυτό εις την πηγήν και έφαγε. Την αυτήν στιγμήν ενεφανίσθη ο Δαρώτας, και τον εχαίρετίσεν. Εζήτησε ν' αρχίση ομιλίαν μετ' αυτού, αλλ' ο Βράγγης προφανώς ενύσταζε και δεν είχεν όρεξιν. Τούτο έκρινεν ο Δαρώτας ως κάλλιστον οιωμόν.

— Πόθεν ήλθες, ξένε; τω έλεγεν.

Ο Βράγγης απήντησε διά νεύματος, ότι ήλθεν από της άλλης άκρας της νήσου.

— Και επιστρέφεις τώρα εις τα ίδια;

— Ναι.

— Τί είχες έλθει να κάμης εδώ;

Ο Βράγγης απήντησε διά κινήσεως των ώμων. Είχε τους οφθαλμούς ημικλείστους και προσεπάθει ν' αποσειση τον ύπνον, όστις ήρχισε ν' αποναρκώνη αυτόν κατ' ολίγον. Την πήραν, την ράβδον και την φλοκάτην είχεν ακουμβήσει όπισθεν αυτού παρά τον κορμόν της πλατάνου. Ο Δαρώτας τω είπεν, ως να τον είχε καλέσει ο Βράγγης, ή ως να τον προέτρεπε να μείνη:

— Θα υπάγω. Είναι καιρός. Τόσον δρόμον έτρεξα σήμερα!

Συγχρόνως υπεξείλεν ηρέμα την φλοκάταν όπισθεν των ώμων του Βράγγη, μη παρατηρήσαντος αυτόν, και έφυγε τραπείς την προς την κώμην άγούσαν. Διότι, ότε επαρουσιάσθη το πρώτον προς τον Βράγγην, δεν ήλθε διά της αυτής οδού, ην ηκολούθησε και ούτος, αλλά διά της αντιθέτου. Πριν ή έλθη προς αυτόν, εφρόντισε να λάβη ατραπόν τινά, ήτις έφερεν αυτόν εις το εναντίον άκρον, και ούτως, ότε επέστρεψεν εις την κυρίαν οδόν, έδειξεν ότι μετέβαινεν εις την κώμην, και ουχί ότι εξήρχετο, ως αληθές, εξ αυτής, ακολουθήσας τα ίχνη του Βράγγη.

Όσον σιγανόν και αν ήτο το κίνημα του Δαρώτα, αρπάσαντος την φλοκάταν, και όσον εγγύς του

ύπνου και αν ευρίσκετο ο Βράγγης, ήκουσεν ουχ ήττον ελαφρόν κρότον όπισθέν του. Εστράφη, αλλά δεν ενόησε κατ' αρχάς την έλλειψιν της πολυτίμου φλοκάτας. Από της κενής όμως θέσεως το βλέμμα του μετέβη γοργώς εις τον φεύγοντα Δαρώταν. Ούτος ευρίσκετο ήδη τριάκοντα βήματα μακράν, και ήρχισε να εντείνη το βήμα και να ανοίγη φοβερώς τα σκέλη, ώστε θα τον εφθόνει και αυτός ο κολοσσός της Ρόδου. Προφανώς ελησμόνησε πόσον δρόμον είχε τρέξει, ως ισχυρίζετο. Ο Βράγγης απετίναξε την νάρκη του νυσταγμού, ανωρθώθη εν ακαρεί, έβαλε κραυγήν, και τον κατεδίωξεν, εκσφενδονίζων κατ' αυτού λίθους και βώλους γης. Εξηκολούθησε να τρέχη επί πολύ κατόπιν αυτού, αλλά μάτην. Ο Δαρώτας είχεν εντείνει τους διασκελισμούς, και ημιλλάτο προς τον αρχαίον εκείνον κομπαστήν, τον πηδήσαντα το παράτω μυθοποιώ αναφερόμενον πήδημα.

Ο Βράγγης κατεδίωξεν ευσυνειδήτως τον άρπαγα μέχρι των προθύρων της πολίχνης. Εκεί εισέδου ούτος εις οδόν τινά εν μέσω καλυβών και μανδρών, εστράφη επιδεξίως πολλάκις προς τους διαφόρους ελιγμούς του λαβυρινθώδους εκείνου μέρους, και ο ατυχής Βράγγης τον έχασεν από των οφθαλμών αυτού. Μόνη δε

αντηχούσα διαμαρτύρησις έμειναν αι κραυγαί του δι-
ώκτου, αίτινες άνθρωπον ουδένα προσείλκυσαν. Ο τό-
πος εφείνετο έρημος και μόνον δύο ή τρεις γυναίκες,
πλύνουσαι οθόνια εντός κήπου, διέκοψαν απορούσαι
το έργον και εκύτταζον μηδέν εννοούσαι. Είς δε μέ-
γας μανδρόσκυλος και έτερος σκύλαξ νεογνός ήρχι-
σαν να υλακτώσι και ερρίφθησαν κατά του Βράγγη.
Τότε μία των πλυντριών έκραξε: Κλέπτης! Ο δυστυ-
χής Βράγγης, ου η ψυχή είχεν αναβή εις τους οδό-
ντας, κατά το κοινόν λόγιον, ησθάνθη ότι μάταιον ήτο
του λοιπού να μεριμνά περί του αρπαγέντος πράγ-
ματος και ότι καλλίτερον θα ήτο να φροντίση περί
της ιδίας αυτού ασφαλείας. Όθεν σταθείς επί στιγμής
τινά, εστράφη εις τα οπίσω, και αμυνόμενος διά λίθων
κατά των δύο κυνών, εξήλθεν ως τάχιστα εκ του μέ-
ρους εκείνου. Τότε παιδία τινά, προσδραμόντα αίφ-
νης εκ του θορύβου, ήρχισαν να ερεθίζωσι κατ' αυτού
τους κύνας. Το έν έκραζε:

— Μη χτυπάς το σκυλί μου!

Έν άλλο δεν έχασε καιρόν εις λόγια, αλλά συλλέ-
ξαν όσους ηδυνήθη πλείστους λίθους ήρχισε να λιθο-
βολή διά της τακτικωτάτης μεθόδου τον φεύγοντα.
Τα άλλα δεν ήργησαν να μιμηθώσι τον σύντροφόν

των, και εν τω άμα εσχηματίσθη πλήρης στρατιά εμπείρων και τολμηρών λιθοβολητών, καταδιώξασα τον φυγάδα μέχρι του λόφου. Ο ατυχής Βράγγης, πνευστιών, αγωνιών, κάθιδρος, τετραυματισμένος, ουδ' ετόλμησε ν' αντεπεξέλθη κατά τοσούτον πολυαρίθμου εχθρού, αλλ' ετράπη κανονικώς εις φυγήν, εντείνων τας υπολειπομένας αυτώ δυνάμεις εις το μη περαιτέρω της καρτερίας και ευψυχίας. Ότε εισήλθεν εις την πρώτην εν μέσω των αγρών οδόν, την περιερχομένην οφιοειδώς τον λόφον, τα παιδία τον άφησαν ήσυχον, μη τολμήσαντα να καταδιώξωσιν αυτόν πορρωτέρω. Ήδη είχεν αρχίσει να νυκτώνη, και εφοβούντο το σκίοφως, όπερ εν τω μέσω των θάμνων και των δένδρων εφάινετο πυκνότερον, και είχε φανταστικόν τι και απειλητικόν.

Φθάσας ο Βράγγης εις την πηγήν εκείνην, την μάρτυρα του παθήματός του, εύρεν ευτυχώς την ράβδον εις την πήραν, όπου τας είχεν αφήσει, και επαρηγορήθη μικρόν τι, διότι δεν ευρέθη και άλλος τις απροσδόκητος αλήτης, όστις να κλέψη και τους δύο τούτους συντρόφους της οδοιπορίας του. Αλλ' ήτο τοσούτον απηυδηκώς ήδη, ώστε δεν ηδύνατο να εξακολουθήση την πορείαν του. Εκάθισε παρά την

βρούσιν, απέμαξε διά της χειρός τον ιδρώτα από του μετώπου του, εστέναξε παρατεταμένως και διηπόρει τί ώφειλε να πράξη. Αδύνατον τω εφάινετο να επανέλθη με κενάς χείρας προς τον κύριόν του. Τί να τω είπη; Να ψευσθή προς αυτόν, ότι ο Λιμπέρης δεν ηθέλησε να τω δώση την φλοκάταν; Αλλ' ο γέρων αρματολός ταχέως ήθελε μάθει την αλήθειαν. Να διηγηθή το πράγμα όπως συνέβη; Αλλά προσεβάλλετο δεινώς η φιλαυτία του. Το άριστον μέτρον εφάινετο αυτώ το εξής: Να διανυκτερεύση παρό την πηγήν, και εγερθείς την επαύριον να επιστρέψη εις τον Λιμπέρην, προς όν να διηγηθή με μικράν παραλλαγήν το γεγονός, να περιγράψη τους χαρακτήρας του κλέπτου, και να αιτήση δικαιοσύνην διά των νομίμων μέσων. Ή, εν αποτυχία αυτών, να καταζητήση αυτός τον ένοχον και να λάβη τ' αντίποινα με την χείρα του. Αυτό ήτο το καλλίτερον καταφύγιον. Άλλως δε ουδέ είχε να εκλέξη άλλο. Αποφασίσας ούτως, εδείπνησε με τον υπολειπόμενον κρίθινον άρτον και έπιε δροσερόν ύδωρ. Είτα εξέλεξε θέσιν καλήν επί των βρούων, υπό τινά βράχον επικαμπή, όστις ηδύνατο να τον στεγάση εν μέρει, έκοψε πτέριδας και κλώνας πλατάνου, έστρωσε δι' αυτών την κλίνην του, έθεσε

την πήραν προσκεφάλαιον, έλαβεν εις τας αγκάλας την ράβδον του και απεκοιμήθη δροσερόν και βαυκαλιζόμενον ύπνον.

Δεν είχαν αρχίσει ακόμη τα όνειρα να καταβαίνωσιν εις την καταπεπονημένην ψυχήν τού δυστυχούς απομάχου, και αφυπνίσθη υπό κρότου βημάτων και ήχου φωνής ανθρωπίνης. Ανοίξας τους οφθαλμούς είδε τότε όψιν τινά, ην έμελλεν εσαεί να εκλάβη ως όνειρον, αν δεν ετύγγανεν έκτοτε ψηλαφητών τεκμηρίων περί του πραγματικού της εμφανίσεως εκείνης. Άνθρωπος τις εφάνη κρατών δέμα εν τη χειρί, ως εφαινετο, διότι ο Βράγγης δεν ηδύνατο καλώς να διακρίνη.

Το φέγγος της σελήνης κατήρχετο διά του ανοίγματος των δένδρων επί του προσώπου του αγνώστου και εφώτισε τους χαρακτήρας του. Ήτο άνθρωπος με χρώμα ηλιοκαές ή φύσει μελαψόν, με οστεώδεις και μακράς εξοχάς εν τη μορφή, με ερυτιδωμένον μέτωπον. Υψηλός το ανάστημα, αλλά κυρτός. Εφόρει πενιχρότατα ενδύματα. Εκ των χειρίδων του εξήρχοντο δύο σκελετώδεις βραχίονες, αι χείρες του δε ήσαν τόσον ρικναί και κατάξηροι και μαύραι, ώστε εφαινετο έχουσαι συγγένειαν τινά με τα σκληρά μέταλλα,

τον σίδηρον και τον χαλκόν. Ήτο ίσως Αιγύπτιος, εξ εκείνων οίτινες μόνοι κατειργάζοντο κατά τον χρόνον εκείνον εν τη Ανατολή τα ειρημένα μέταλλα.

Εκράτει, ως είπομεν, δέμα μεταξύ των δύο χειρών του. Αι χείρες αύται ωμοίαζον προφανώς η μία με σφύραν και η άλλη με άκμονα. Ο άνθρωπος ούτος ενεποίησε παράδοξον εντύπωσιν εις τον Βράγγην. Έρριψεν άπληστα βλέμματα επ' αυτού. Δεν ήτο συνήθης οδοιπόρος, δεν ήτο απλούς παροδίτης. Τα πάντα ενέφαινον πολύ το μυστηριώδες και το αλλόκοτον εν αυτώ. Η νυξ, με τα τόσα αυτής μυστήρια, προσετίθει και άλλο τι σκότιον και φανταστικόν εις τον άνθρωπον τούτον. Δεν εφάινετο εκ του κόσμου τούτου. Ενόμιζέ τις ότι τον είχε γεννήσει η νυξ. Η μόνη σωτηρία του Βράγγη ήτο το να νομίζη ότι ονειρεύεται, ει δε μη, ήθελεν εκβάλει κραυγήν τρόμου. Ο άγνωστος δεν επλησίασεν εις την πηγήν του ρύακος, δεν εκάθισεν υπό τα δένδρα. Τεκμήριον ότι δεν ήτο οδοιπόρος κεκμηκώς. Ανέβη εις τον μέγιστον βράχον, αντικρύ της κοιτίδος, εν η εκοιμάτο ο Βράγγης, και δεν εκάθισεν επ' αυτού, έμεινεν όρθιος. Ύψωσε το βλέμμα προς τον ουρανόν, είτα περιέφερεν αυτό γύρω. Τί διενοείτο; Είτα ήρχισε να μονολογή.